

Daiva MURMULAITYTĖ

VEIKSMAŽODINIAI GALŪNĖS -a VEDINIAI SINCHRONINIU IR ISTORINIU POŽIŪRIU

1. Vedinių santykiai su pamatiniais veiksmažodžiais

1.1. Iš DLKŽ renkant veiksmažodinius galūnės -a vedinius, nustatant darybos opozicijas ir pamatinius žodžius, vadovautasi dabartinėje kalboje gyvuojančiais darybos santykiais (ne žodžių kilme), t.y. darbo objektas yra vediniai, išlaikę darybos ryšį su savo pamatiniais žodžiais.

Pirmiausia į tyrinėjamų žodžių būrį nepateko kadaise buvę vediniai, kurių pamatiniai žodžiai yra išnykę, pvz., *dejà* : *dieti (BEE 56tt)¹. Dabar vediniais nelaikomi ir tokie bendrinės kalbos žodžiai, kurie remiasi šiuo metu retai vartojamais, tik senuosiuose raštuose randamais žodžiais arba tarmybėmis. Antai daiktavardis *bangà* kilęs iš *biñgti* „išigaléti“ (Būga II 397, LEW 34, LKL 203). Tačiau DLKŽ₃ 82 *biñgti* 1. „išigaléti, išisenéti“; 2. „atsiganyti“ pateiktas kaip tarmybė, tuo tarpu *bangà* – plačiai žinomas bendrinėje kalboje. Tad sinchroniniu požiūriu pastarasis yra ne vedinys, o paprastasis žodis (plg. Akc 33).

1.2. Kartais dabartinė kalba yra išlaikiusi pamatinius žodžius ir tas reikšmes, kuriomis rēmësi vedinys, tačiau pastarasis semantiniu požiūriu dabar yra labai nutolęs nuo pamatinio veiksmažodžio, t.y. visiškai leksikalizavęsis². Šiandien *rankà* jau nėra „priemonė rinkti“, *gjà* nebesiejama su *gýti*, taip pat *lankà*, *léšos*, *lùbos*, *ribà*, *salà*, *skarà* yra nutolę nuo *leñkti*, *lõstis* (LEW 359), *laübtì*, (LEW 388), *ribéti* (LKŽD 41), *sálti* „tekéti“ (Būga II 305; LKL 162), *skírti* (LKŽD 41). *Núoma* tiek LKŽD 43, tiek Akc 15 nelaikomas vediniu, tačiau remiantis darybos opozicija *pérnuoma* : *pérnuomoti* (Keinys 1979: 169) galima dabartinėje kalboje išsivaizduoti analogišką opoziciją *núoma* : *núomoti*, t.y. vesti daiktavardį iš priesaginio veiksmažodžio. Istoriskai žiūrint darybos kryptis yra atvirkščia, o *núoma*, kaip ir la. *nõma*, sietinas su la. *ȝemt* „imti“ (LEW 512; LKL 180; Karulis 1992: 630, 632).

1.3. Taigi kartais sunku nustatyti, ar nagrinėjamas žodis yra vedinys dabartinės kalbos požiūriu, ar jau perėjęs į paprastųjų žodžių klasę. „Intuiciškai, remdamasis savo kalbos jausmu, darinius skiria kiekvienas žmogus. Tik tas

---

¹ LKŽD 69 teigiamą, kad tai visai izoliuotas priesagos -ja daiktavardis.

² Apie šį terminą žr. DDR 13 su lit.

dariinių jausmas yra subjektyvus, ne visada vienodas. Kalbininkui čia dar gali kenkti žodžio tikrojo susidarymo, jo etimologijos pažinimas“ (ŽDT 66). Dėl minėto subjektyvumo tas pats žodis vienur gali būti laikomas išvestiniu, kitur – paprastuoju, pvz., Akc 16 *srúoga* pateikiamas paprastųjų žodžių sąraše, tačiau jo ryšys su *sríegtis* „eiti aplink, suktis“ (LKŽ XIII 581), matyt, nėra visai nutrukęs. Akc 239 teigama, kad žodžių *bylā* ir *prabilti* sasaja nebéra aiški, nors šis daiktavardis vis dėlto dar laikomas vediniu. Iš tiesų kai kurios šio žodžio reikšmės, pvz., 1. teis. „teismo procesas“; 2. „tam tikras raštinės dokumentų rinkinys“ yra labiau nutolusios nuo pamatinio veiksmažodžio, tačiau trečioji semema – „kalba, šneka“ – yra aiškus *bilti*, *byloti* abstraktas, pvz.: *Visi klausési tos bylōs. Býlą byloti.* Iš šios reikšmės galėjo išsirutulioti minėtosios specialesnės reikšmės, kurių semantinis ryšys su pamatiniu veiksmažodžiu nebéra toks ryškus dėl dalinės leksikalizacijos. *Skolà* nebéra vedinys iš *skelečti* „skolingu būti“ (plg. LKŽD 47; LEW 812). Šis veiksmažodis dabar bendrinėje kalboje nebevartojamas. LKŽ XII 797–8 pateikiama jo pavyzdžių tik iš raštų, daugiausia senųjų, nors jis minimas ir DLKŽ₁, DLKŽ₂ su pažyma tarm. Dabar *skolà* semantiškai sietusi su savo vediniu *skölintis*³, plg. *paskolà* : *paskölinti*. Šie du daiktavardžiai skiriasi reikšmėmis: *skolà* – tai, kas skolinamas, iš to, kuris skolinasi, pozicijos, pvz., *skolà ne žaizda* ir t.t., o *paskolà* gali reikšti tiek veiksmo rezultatą (: *paskölinti*), tiek objektą (: *pasiskölinti*) (Keinys 1979: 159). Pastaraja reikšme, matyt, dažniau vartojamas žodis *skolà*. Tačiau formaliu požiūriu tokia pasikeitusi darybos kryptis (*skolà* : *skölintis*) vargu ar įmanoma, nes užkerta kelią veiksmažodžio darybos aiškinimui, nežinia, kas yra jo pamatinis žodis. Tad *skolà*, istoriškai galūnės -a vedinys iš *skelečti*, dabar vediniu nebelaikomas, savo ruožtu jis yra veiksmažodžio *skölinti* pamatinis žodis (plg. jau minėtą opoziciją *núoma* : *núomoti* – šiuo atveju, matyt, galima kalbėti apie besikeičiančią darybos kryptį ir polinkį daiktavardį motyvuoti priesaginiu veiksmažodžiu, remiantis bendrašaknių priešdėlėtū žodžių opozicija *pérnuoma* : *pérnuomoti*).

2. Darybos homonimų klausimas

2.1. Nagrinėjant veiksmažodinius galūnės -a vedinius pastebėta, kad nemazą dalį (apie 40%) daugiareikšmių žodžių (pagal pateikimą DLKŽ₃) galima būtų laikyti darybos homonimais. Jie suskirstyti į grupes, vadovaujantis keliais kriterijais⁴. Vieną darybos homonimų grupę sudarytų tokie DLKŽ₃ daugia-

---

³Apie rusų (taip pat lenkų, čekų) kalbininkų požiūrius į panašių veiksmažodžių ir daiktavardžių santykius bei darybos kryptį žr. Zverev 1972: 75–76.

⁴Pirmausia žiūréta, ar sutampa vedinių pamatiniių žodžių kalbos dalis (plg. Urbutis 1955: 194–195), pvz., *vaisà* 1. „vaisumas, vaisingumas“ vestinas iš būdvardžio *vaisùs*, -i, o 2. „visimas, veisimasis“ – iš *vistì*, *veštì(s)*. Kitas dvi grupes sudaro skirtinį pamatinį veiksmažodžių

reikšmiae žodžiai, kurių sememos skiriasi morfologiškai (šiuo atveju – giminė), pvz., *áimana* 1. „dejavimas, aimanavimas“ ir 2. b. „kas nuolat aimanuoja, dejuoja“. Apie juos kiek plačiau.

2.2. Bendrosios giminės veikėjų pavadinimus ir tą pačią veiksmažodžių abstraktus darybos homonimais būtų galima laikyti tik sinchroniniu požiūriu. Diachroniškai tai būtų daugiareikšmių žodžių reikšmės, nes žinoma, kad veiksmų pavadinimai – gana mobili darybos kategorija, jie gali gauti veiksmų rezultatų, veikėjų ir kitas veiksmažodiniams daiktavardžiams būdingas reikšmes (Paul 1920: 99; DDR 20). Tačiau ilgainiui žodžio reikšmių santykiai kinta. Neretai atsitinka, kad viena daugiareikšmio žodžio reikšmė, žiūrint istoriškai, yra kilusi iš kitos to paties žodžio reikšmės, o dabar ta kilmė jau nebejaučiama (plg. Kėzytė 1961: 248). Todėl dabartinės kalbos požiūriu žodį ta reikšme jau galima būtų sieti tiesiog su pamatiniu žodžiu, o ne kildinti iš kitos reikšmės⁵.

2.3. DLKŽ₃ yra 39 daugiareikšmiai žodžiai, veiksmažodiniai galūnės -a vediniai, laikytini tokio pobūdžio darybos homonimais. Juos galima smulkiau suskirstyti pagal tai, kokioms darybos kategorijoms priklauso šie homonimai, tiksliau, kokių darybos kategorijų vediniai sudaro homonimų poras (grupes).

Pirmiausia pasakytina, kad beveik visais atvejais (87,18%) homonimai priklauso skirtingoms darybos kategorijoms. Tokių atvejų, kad skirtinges giminės homonimai būtų veikėjų pavadinimai, DLKŽ₃ téra 5 (12,82%), pvz.,

vediniai; vienu atveju skirtinges vedinio reikšmės gali būti motyvuotos skirtingu bendrašaknių veiksmažodžių (plg. Urbutis 1955: 190t, rusų kalbotyroje – Achmanova 1957: 126; 1986: 6; Šmelev 1973: 102), pvz., *išnašos* 1. „išnešioti, išdėvēti drabužiai, išdėvos“ (: *išnešioti*), 2. „kas vandens išnešta, išplauta į krantą“ (: *išnēsti*), kitu – pamatiniai veiksmažodžiai yra homonimai (plg. Urbutis 1955: 104t, rusų kalbotyroje – Achmanova 1957: 127; 1986: 6), pvz., *atkaitā* 1. „vieta prieš saulę ar ugnimi“ (: *atkaisti*, -sta, -o) ir 2. „antrą kartą kaistas, virtas valgis“ (: *atkaisti*, -cia, -te). Iš to paties veiksmažodžio išvestos sememos galėtų būti laikomos homonimais, jei a) dalis jų yra visiškai leksikalizuotos (plg. Urbutis 1955: 169–171, 184, rusų kalbotyroje – Achmanova 1986: 7), pvz., *vadà* 1. „dingstis, pretekstas“, 2. „proga“, plg. 3. „vedimas; vieno vedimo gyvuliai, vieno perėjimo paukščiai“ (: *vesti*); LEW 1176 tai pateikiama kaip homonimų pora; b) vienos remiasi paprastuoju, kitos – leksikalizuotu sangrąžiniu veiksmažodžiu (plg. rusų kalbotyroje Achmanova 1957: 126, 128; Šmelev 1973: 102), pvz., *laidà* 1. „leidimasis (saulės)“ (: *léistis*) ir 3. „išleidimas (laikraščio)“ (: *léisti*)); c) jos pamatuotos skirtingu veiksmažodžio reikšmių (plg. Urbutis 1955: 197–199), pvz., *šovà* 1., „drevé, išduba, uokšas“ (: *šauti*, „sprotgti“) ir 2. „skląstis, velkė“ (: *šauti*, „sklęsti, stumti“). Vieną homonimų porą sudaro vedinys ir vertinys (plg. Urbutis 1955: 203) – *ítaka* 1. „autoriteto, kokios jégos poveikis, reikšmė“ (plg. rus. *влияние*, l. *wpływ*, vok. *Einfluss*, angl. *influence*) ir 2. psn. „upės žiotys“ (: *ítekéti*).

⁵Tiesa, daiktavardžiai, žymintys veiksmą ir jo rezultatą, ir sinchroniniuose tyrinėjimuose yra laikomi daugiareikšmiais, čia įžvelgiama semantinė daryba (Barauskaitė 1979: 42; Apresjan 1974: 193–200; Babickienė 1981: 92–94; Liaudanskaitė 1980: 89 t.). Tik semantiškai labai nutolę, terminais virtę veiksmų rezultatai gali būti laikomi veiksmų pavadinimų homonimais (Achmanova 1957: 126–127).

*patárška*⁶ 1. b. šnek. „kas daug šneka, tarška“ (: (*pa*)tarškéti „niekus arba daug kalbèti, pasakoti“) ir *patárška*^b 2. zool. „tarški, taškuotai raiba nedësli višta (Numida)“ (: (*pa*)tarškéti „išduoti čerškianti garsą (apie negiesmininkus paukščius ir kai kuriuos vabzdžius“) LKŽ XV 930), taip pat *klùika*⁷, *padráika*, *patránka*, *vambrà*. Trimis iš penkių atvejais (*padráika*, *patárška*, *patránka*) homonimus motyvuoja skirtingos pamatiniai veiksmažodžių reikšmës, plg. *patránka*^a 1. kar. „artilerijos pabükłas, šaudantis sviediniais“ (: (*pasí*)trankýti, *trankýti(s)* 1. „belsti(s), daužyti(s)“) ir *patránka*^b 2. b. šnek. „padauža, nenuorama“ (: *pasítrankýti*, *trankytis* 2. šnek. „bastytis, daužytis“)⁸. LKŽ pavyzdžiu (IX 53) galima būtų skirti ir tris homonimus *padráika*^a 1. menk. „ištvrkusi moteris“ (: *pasídraikýti*, *draikýtis* 5. „nerimtai elgtis, ištvrkauti“ LKŽ II 627), *padráika*^b 2. b. menk. „nerimtas žmogus, vėjavaikis, pliuškis“ (: *pasídraikýti*, *draikýtis* 4. „valkiotis, daužytis“ LKŽ II 627) ir *padráika*^c 3. bot. „i pataisą panašus ilgas, išsidriekęs, vėduokle išsiskleidusiomis šakutémis augalas (Diphäsiūm)“ (: *pasídriěkti*, *driěktis*)⁹; matyti, kad trečiasis homonimas, lyginant su dviem pirmaisiais, gali būti semantiškai motyvuotas kito (giminisko) veiksmažodžio.

2.4. Taigi dauguma atvejų bendrosios giminės veikėjo pavadinimas gali sudaryti homonimų poras (grupes) su kitu darybos kategorijų moteriškosios giminės vediniais. Šiuo požiūriu susidaro kelios aptariamuų žodžių grupės.

1. Bendrosios giminės veikėjų pavadinimai DLKŽ₃ pateikiами kartu su moteriškosios giminės veiksmų pavadinimais (21 atvejis – 53,85% skirtinges giminės darybos homonimų apskritai arba 61,76% šios grupės homonimų, priklausančių skirtingoms darybos kategorijoms), pvz., minėtasis *áimana*, taip pat *blausà*, *blevyzgà*, *išira*, *išjuoka*, *išskyra*, *nējauta*, *nējéga*, *nenúovoka*, *ne-pakantà*, *nepréranga*, *nerépa*, *núobaiga*, *núoboda*, 1 *rentà*, *snaudà*, *snudà*, *snūdà*, *tauzà*, *ùžmarša*, *zaunà*. Penkiai atvejais homonimai remiasi skirtinges pamatiniai veiksmažodžių reikšmëmis, pvz., *išskyra*^a 1. „išskyrimas, atranka“ (: *išskirti* 1. „atskirti iš krūvos, būrio“) ir *išskyra*^b 2. b. menk. „kas labai renkasi valgį ar édesj“ (: *išskirti* 21. „išrinkti ką geresnį, tinkamesnį, parinkti“ LKŽ XII 935), *núobaiga*^a 1. „pabaiga, galas“ (: *nubaigtis*) ir *núo-baiga*^b 2. b. menk. „nusibaigęs žmogus ar gyvulys“; 3. b. „kas nusigyvenęs“ (: *nusibaigtis* 3.

---

⁶ Homonimai, DLKŽ₃ pateikti kaip daugiareikšmiai žodžiai, šiame darbe žymimi mažosiomis raidėmis laipsniu ^{a,b,c}... po žodžio. Vaizdumo dėlei paliekama ir daugiareikšnio žodžio reikšmių numeracija. DLKŽ₃ esantys homonimai pateikiami pažymëti taip, kaip žodyne – arabiskais skaitmenimis 1, 2... prieš žodį.

⁷ Dėl vietos stokos čia ir toliau nepateiktas definicijas žr. DLKŽ₃.

⁸ LKŽ IX 628 yra du homonimai *patránka*.

⁹ LKŽ IX 53 yra trys homonimai *padráika*.

„sulysti, sunyksti“¹⁰ (pažymėtina, kad šiuo atveju vienas homonimų remiasi leksikalizuotu sangrąžiniu, kitas – paprastuoju veiksma-žodžiu), taip pat *šūra, nepakantà, zaunà*. Tai sudaro 23,81% visų šios grupės vedinių, kitaip atvejais (76,19%) homonimai motyvuoti tos pačios reikšmės ir formos veiksmažodžio.

2. Bendrosios giminės veikėjų pavadinimai pateikiami kartu su moteriškosios giminės veiksmo rezultatų pavadinimais (6 atvejai – atitinkamai 15,38% arba 17,65%), pvz., *atmatà^a* 1. ppr. dgs. „atmestas, nereikalingas daiktas“; 2. žem. „užleista dirva, dirvonas“ (: *atmèsti*) ir *atmatà^b* 3. b. prk. niek. „visuomenei nenaudingas, kenkiantis žmogus“ (: *at(s)i)mèsti*), *atplaišà^a* 1. „atplyšusi skeveldra, atskala“ (: *atplýsti*) ir *atplaišà^b* 2. b. prk. niek. „kas nepri-tampa prie aplinkos, palieka, išduoda gimtajį kraštą, namus“ (: *atsiplésti*)¹¹, taip pat *draskà, kevérza, plámpa, sávéla*. Visais atvejais, išskyrus *plámpa*, (83,33%), homonimams susidarant įtakos turėjo ir pamatavimas sangrąžiniais arba paprastaisiais veiksmažodžiais, be minėtų pavyzdžių, dar plg. *sávéla^a* 1. „kas suvelta ar susivéle“ (: *su(s)i)vélti*) ir *sávéla^b* 2. b. menk. „susivélėlis, apsileidėlis“ (: *susivélti*). *Draskà^a* 1. „žievė, skiedra“ (: *drékstí*) ir *draskà^b* 2. b. „draskytojas, plėšytojas (drabužių, knygų)“; 3. b. „vaidingas žmogus, akipléša“ (: *draskytí*¹² bei *plámpa^a* 1. „dalgiu ašmenų išsikraipymas, susimëtymas“ (: *plañpinti* šnek. 1. „mušti, tvoti“) ir *plámpa^b* 2. b. šnek. „storpilvis“ (: *plañpti, plañpinti* 2. „srébtai, pliaupti“) grupių homonimai, tai matyti iš jų apibréžimų, semantiškai gali būti siejami su skirtingais tų pačių žodžių darybos lizdų veiksmažodžiais (formaliai toks pamatavimas taip pat įmanomas, nes veiksmažodiniams galūnės -a vediniams nesvetima šaknies balsių kaita, taip pat jie gali remtis ne vien pirminiais veiksmažodžiais). Dviem atvejais (*kevérza, plámpa*) nesutampa ir pamatinį veiksmažodžių reikšmės.

3. Bendrosios giminės veikėjų pavadinimai žodyne pateikiami kartu su moteriškosios giminės įrankių pavadinimais (2 atvejai – atitinkamai 5,13% arba 5,88%). Tai *patáuška^a* 1. b. šnek. „kas daug šneka, tauškia; nerimtas žmogus“ (: *(pa)tauškéti, (pa)taūkšti* šnek. „niekus kalbèti, plepèti“) ir *patáuška^b* „prie botago galo pririšta virvelė pliauškinti“ (: *(pa)tauškéti* 1. „poškèti, pliauškèti“) bei *švilpa^a* 1. etnogr. „ilgas pučiamasis instrumentas su viena skylute, daromas iš karklo žievés“ (: *švílpiti*) ir *švilpa^b* 2. b. „kas švilpauja“ (: *švílpauti*).

4. Bendrosios giminės veikėjų pavadinimai pateikiami kartu su moteriškosios giminės veiksmų ir veiksmo rezultatų (objektų) pavadinimais (2 atvejai – atitinkamai 5,13% ir 5,88%). Tai *papjovà^a* 1. „rudenį pjaunami mësai

¹⁰ LKŽ VIII 904 yra du homonimai *núobaiga*.

¹¹ Jeigu tai néra metafora.

¹² *Draskà* „vaidingas žmogus, akipléša“ semantiškai susijęs ir su *draskytis* šnek. „bartis, rietis“, ne tik su *draskytí* (akis).

gyvuliai; gyvulių pjovimas“ (: *papjáuti* 2. „atimti gyvybę aštriu įrankiu“)¹³, *papjovā^b* 2. „papjūtis“, pvz., šitoks kelias – *arkliams papjova*, ir *papjovā^c* 3. b. „kamuojamas žmogus“ (: *papjáuti* 10. „labai suvarginti, nukankinti“ LKŽ IX 898) bei *pasalā^a* 1. „slaptas rengimas, tykojimas užpulti ar ką pikta padaryti, klasta, pinklės“; 2. „tyčia paslėpta kariuomenės dalis priešui nelauktai pulti“ ir *pasalā^b* b. 3. „kas iš pasalų puola, kanda“ (apie šunį); 4. „kas veikia slaptai, klasingai“ (: *paseléti*).

5. Bendrosios giminės veikėjo pavadinimas DLKŽ₃ pateikiamas kartu su moteriškosios giminės veiksmo ir įrankio pavadinimais (1, atitinkamai 2,56% arba 2,94%) – *papliáuška^a* 1. „pliaukštéléjimas“; 2. „prie botago galio pririšta virvelė pliauškinti“; 3. bot. „vandens augalas strėliškais lapais (*Sagittaria*)“ (?) (: *(pa)pliauškéti*) ir *papliáuška^b* 4. b. šnek. „kas daug ir nerimtais kalba, plepys“ (: *(pa)pliauškéti*, *(pa)pliauškéti*, *plepēti*, *kalbēti* niekus“).

6. Bendrosios giminės veikėjo pavadinimas pateikiamas kartu su moteriškosios giminės veiksmo, įrankio ir vietas pavadinimais (1, atitinkamai 2,56% arba 2,94%) – *kamšā^a* 1. „žabais, virbais išklotas kelias“; 2. „kamšalas“; 3. „kamšatis, spūstis“ (: *kišti(s)* 1. „kišti(s), grūsti(s), spausti(s)“) ir *kamšā^b* 4. b. šnek. „kamšlys“ (: *kišti* 2. šnek. „daug valgyti, kirsti“). Pirmosios trys sememos sudaro vieną daugiareikšmį žodį (reguliaroji polisemija, metoniminis reikšmės perkėlimas), jos remiasi ta pačia pamatinio veiksmažodžio reikšme, nors veiksmo pavadinimą motyvuojas sangrąžinis, o įrankio ir vietas pavadinimus – paprastasis veiksmažodis. Antrasis homonimas remiasi kita to paties veiksmažodžio reikšme ir skiriasi nuo pirmojo (daugiareikšmio) morfologinėmis ypatybėmis – gimine.

7. Bendrosios giminės veikėjo pavadinimas DLKŽ₃ pateikiamas kartu su moteriškosios giminės veiksmo rezultato ir veikėjo pavadinimais (1, atitinkamai 2,56% arba 2,94%) – *prélipa^a* 1. „prilipės ar prilipintas daiktas“; 2. „verpiant prilipinta, pastorinta siūlo vieta“ (: *prilipti*, *prilipinti*), 4. menk. „meilužė, sugyventinė“ (: *prilipti*) ir *prélipa^b* 3. b. menk. „jkyrus, neatsitraukiantis žmogus“ (: *prilipti*). Nors pirmosios dvi vedinio *prélipa^a* sememos semantiškai gali būti motyvuotos dviejų veiksmažodžių, o trečioji – vieno, ir pastaroji dar skiriasi nuo pirmųjų stilistiškai (menk.), tai neardo daugiareikšnio žodžio vienybės, nes visų trijų sememų gramatinė reikšmė ta pati (skirtingai nuo bendrosios giminės daiktavardžio). Be to, trečioji semema („meilužė, sugyventinė“) gali būti suvokiama ir kaip semantinės darybos

¹³ Šis homonimas iš tikrujų turi dvi reikšmes, t.y. jų sudaro dvi sememos – veiksmo rezultato (objekto) ir veiksmo pavadinimai. Pastarasis veiksmo pavadinimas yra kito veiksmo pavadinimo (*papjovā^b*) darybos homonimas, jiedu remiasi skirtingomis pamatinio veiksmažodžio reikšmėmis.

rezultatas, t.y. išvesta tiesiai iš pirmosios („prilipės ar prilipintas daiktas“), be pamatinio veiksmažodžio „tarpininkavimo“.

2.5. Apibendrinant pasakyti, kad daugumos bendrosios giminės veikėjų pavadinimų darybos homonimai žymi veiksmą (64,10% visų morfologinėmis ypatybėmis besiskiriančių darybos homonimų arba 73,53% tokį atvejų, kai šie homonimai priklauso skirtingoms darybos kategorijoms). Tik vienu atveju (*kamšā*) veikėjo pavadinimo homonimas pavadina vietą, tačiau kitos šio žodžio sememos žymi ir veiksmą bei įrankį. Tokių atvejų, kad bendrosios giminės veikėjo pavadinimas sudarytų homonimų porą tik su vietas pavadinimu, nerasta.

Visais atvejais, išskyrus vieną (*patārška*), bendrosios giminės veikėjo pavadinimai DLKŽ₃ pateikiami kaip paskesnės daugiareikšmio žodžio sememos, t.y. pirmiau išvardijami moteriškosios giminės veiksmų, veiksmo rezultatų ar įrankių pavadinimai.

Trečdalis bendrosios giminės veikėjų pavadinimų nuo savo darybos homonimų skiriasi dar ir tuo, kad remiasi kitomis to paties pamatinio veiksmažodžio reikšmėmis, apie 18% – tuo, kad semantiškai susiję su kitaip to paties žodžiu darybos lizdo veiksmažodžiais, apie 20% – tuo, kad vienas homonimų remiasi paprastuoju, kitas – sangražiniu veiksmažodžiu. Maždaug 15% vedinių tenkina ne kurią nors vieną, o kelias išvardytąsių sąlygas.

Minėta, kad tokio pobūdžio žodžius laikyti darybos homonimais galima tik sinchroniniu požiūriu. Žiūrint istoriškai, tai yra daugiareikšmiai žodžiai.

SUTRUMPINIMAI

Akc – Pakerys A. *Akcentologija*, Kaunas: Šviesa, 1994.

BEE – Urbutis V. *Baltų etimologijos etiudai*, Vilnius: Mokslas, 1981.

DDR – Ambrasas S. *Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmažodiniai vadiniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.

DLKŽ₁ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1954.

DLKŽ₂ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mintis, 1972.

DLKŽ₃ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.

LEW – Fraenkel E. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg; Göttingen, 1962.

LKL – Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas, 1990.

LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–2, Vilnius: Mintis, 1968–1969; 3–6, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956–1962; 7–9, Vilnius: Mintis, 1966–1973; 10–15, Vilnius: Mokslas, 1976–1991; 16–17, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995–1996.

LKŽD – Skardžius P. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius, 1943.

ŽDT – Urbutis V. *Žodžių darybos teorija*, Vilnius: Mokslas, 1978.

LITERATŪRA

- Achmanova O. 1957: Leksiko – semantičeskoje varjirovanije slova i omonimija kak predel takogo varjirovanija. – *Očerki po obščei i russkoi leksikologii*, Moskva: Učpedgiz, 104–165.
- Achmanova O. 1986: *Slovjar omonimov russkogo jazyka*, Moskva: Rus. jaz.
- Apresjan J. 1974: *Leksičeskaja semantika. Sinonimičeskije sredstva jazyka*, Moskva: Nauka.
- Babickiė Z. 1981: Obščije zakonomernosti vozniknovenija reguliarnej polisemii v russkom i litovskom jazykach. – *Lietuvos TSR Moksly Akademijos darbai, A serija* 4 (77), 91–98.
- Barauskaitė J. 1979: *Leksikologijos pradmenys (Leksiné semantika)*, Vilnius: LTSR Aukštojo ir spec. vid. mokslo m-jos Leidybinė red. taryba.
- Būga K. 1958–1961: *Rinktiniai raštai 1–3* / Par. Z. Zinkevičius, Vilnius: Valstybinės politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Karulis K. 1992: *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, Rīgā: Avots.
- Keinys S. 1979: Galūninė terminų daryba. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 19, 155–183.
- Kézytė S. 1961: Perkeltinės žodžio reikšmės ir jų pateikimas „Lietuvių kalbos žodyne“. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 4, 233–253.
- Liaudanskaitė Z. 1980: Razvitiye proizvodnykh značenij u otglagoljnykh imen sučestviteljnykh v russkom i litovskom jazykach. – *Lietuvos TSR Moksly Akademijos darbai, A serija* 2 (71), 87–94.
- Lipka L. Lexikalisierung, Idiomatisierung und Hypostasierung als Probleme einer synchronischen Wortbildungsllehre. – *Perspektiven der Wortbildungsforschung*. Hrsg. von H. E. Brekle, D. Kastovsky, Bonn: Bouvier Verlag, 1977. 155–164.
- Malachovskij L. *Teorija leksičeskoj i grammatičeskoj omonimij*, Leningrad: Nauka, 1990.
- Paul H. 1920: *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Halle.
- Pilch H. The Synchrony – Diachrony Division in Word Formation. – *Historical Semantics, Historical Word-Formation*: Ed. by J. Fisiak, B.; N. Y.; Amsterdam: Mouton, 1985. 423–425.
- Soboleva P. *Slovoobrazovateljnaja polisemija i omonimija*, Moskva: Nauka, 1980.
- Šmelev D. 1973: *Problemy semantičeskogo analiza leksiki (na materiale russkogo jazyka)*, Moskva: Nauka.
- Urbutis V. 1961: Dabartinės lietuvių kalbos galūnių darybos daiktavardžiai. – *Kalbotyra* 3 (1), 27–61.
- Urbutis V. 1955: *Lietuvių kalbos leksikos homonimų susidarymo būdai*. Filologijos m. kand. dis., Vilnius.
- Zverev A. 1972: Vyraženije napravlenija proizvodnosti v russkom jazyke. – *Aktual'nyje problemy russkogo slovoobrazovanija* 1. Samarkand: Samark. gos. un-t im.. A. Navoi, 72–80.

DEVERBATIVA MIT DER ENDUNG -*a* AUS SYNCHRONER UND HISTORISCHER SICHT

Zusammenfassung

In dem ersten Teil des Beitrags werden die Beziehungen der Deverbativa mit der Endung -*a* zu ihren Grundverben untersucht. Aus der Sicht der litauischen Gegenwartssprache werden als keine Ableitungen Wörter betrachtet, deren Grundverben nicht mehr erhalten sind (vlg.: *dejà*) oder nur in den Schriftdenkmälern bzw. den Mundarten gebraucht werden (vlg.:

bangà); als Simplizia gelten auch Wörter, die vollständig lexikalisiert sind, d.h. deren Bedeutungen sich von denen der Grundverben gelöst haben (vgl.: *rankà*, *ribà* u.a.). Häufig ist es schwer festzustellen, ob ein Wort noch als Ableitung zu betrachten ist oder ob es schon in die Klasse der Simplizia übergegangen ist: in den linguistischen Arbeiten werden diese Probleme unterschiedlich behandelt. In den einzelnen Fällen kann man von einer sich veränderten oder sich ändernden Wortbildungsrichtung sprechen, wenn das Deverbativum sein Grundverb motiviert (vlg.: *nuomà*).

In dem zweiten Teil des Beitrags untersuchen wir die Bezeichnungen der handelnden Personen im Neutrum, die im DLKŽ₃ als besondere Bedeutungen vieldeutiger Wörter angeführt werden. Die gleichen Wörter können Handlungen, Handlungsresultate, der Ort, die Instrumente oder die handelnden Personen bezeichnen, wobei sie Feminina sind, z.B. *áimana*: 1. "dejavimas, aimanavimas" (das Gestöhne, das Ächzen); 2. "kas nuolat aimanuoja, dejuoja" (wer ständig stöhnt, ächzt). Von diesem morphologischen Unterschied ausgehend, sind sie in diesen Fällen aus synchroner Sicht Bildungshomonyme, die als einzeln abgeleitet vom selben Verb zu bestimmen sind. Aus historischer Sicht gelten sie indessen als Bedeutungen eines vieldeutigen Wortes.